

Vic Hendry e sia lirica

Ussa stei nuot auter! Tgei ch'ei dat buca tut oz ella litteratura romontscha! Tals spropositis vegnan quels e tschels a ver fatg, cura ch'ei han viu ch'il Vic Hendry publichescha per l'emprema ga, cuort avon ch'el passi la sava dils 70, poesias liricas. Ina entira roscha da quellas «tschittettas», audel jeu el a riend, en tut ver 80 e quei sut il tetel «Paun cucu».

Entschiet denter 15 e 20 onns a far poesias han biars, mo paucs han continuau sur ils trenta. Da quels ch'entscheivan pér cura ch'ei s'avischinan alla sava dils 70, gliez dat ei franc mo sapocu in, sch'ei dat insumma.

Ei constat che Hendry ha mai publicau poesias tochen ussa. Ch'el ei denton vegnius bitschhaus dalla musa lirica gia cun vegn, gliez muossa sia prosa dall'entschatta el «Pelegrin» ed oravontut ses emprems raquens, publicai 1957 en «Nies Tschespet» 36. Il lungatg dils 4 raquens sut il tetel «Tia veglia daventi» ei purtaus trasatras da maletgs, da noziuns e d'ina tenuta lirica, surtut l'emprema raquintaziun «Sco il Segner vul». Ella entscheiva culs plaids: «Jeu fuvel aunc in studentetgel cun buc in rap en sac:» Il Marcus seregorda suenter onns co el mava cun siu bab sillas Zonas a perver ed a laghegiar ora uolps. Il bab fuva grev malsauns e saveva ch'el stoppi prest murir. Mo era il fegl sa co ei stat cun bab; ed el pren las admoniziuns dil bab per siu davos comiau. Mintgin sa bein avunda co ei stat e mintgin zuppenta. Il raquent mira anavos, ei ina regurdientscha dil comiau. Ina tipica situaziun lirica. Mo era la prosa ei tut in tener da maletgs e metafras liricas sco las flurs sillas pastiras e per ils praus da Tujetsch entuorn la fin da zercladur. Maletgs cun alas che sesaulzan ord miez il fein e portan autur e lectur sur la dira realitad dad ina tiara buttanusa. Aschia per semeglia: «A quei stoda d'in Stoffel fuva ei reussiu lezza sera da teisser ina reit d'amur, e la Seppa giuvna sco ella fuva, ei ida el clauder cun bratscha aviarta.» (NT, pagina 5).

Ni la descripziun dil bab: «Bab stat puspei en dies, e la glina, sguscha sco da far taschits sur siu frunt. Cheu eis el, miu bab, in um dils onns, sfraccaus a mun dalla lavur e dals panzieris per ses endisch affons.» (NT, pagina 15). Ni il raquent dil bab sur da sia emprema amur: «Nus fuvan s'empermess, spus e spusa, e nossa barca s'undegiava cun canzuns sillas auas della veta . In di ha l'alva priu mia spusa per in manut ed ei sgulada siviars igl azur. Marcus, Marcus, miu cor ei staus in amen eri.» (NT, pagina 23). Zugliai en poesia ein savens era ils cussegls ch'il bab dat al giuvenot sco: «Sas, sch'il crieic della malvuglientscha volva las travs egl intern de tiu pèz, mieran las meglieras semenzas.» (NT, pagina 26). Ed aschia ptesapauc va ei vinavon.

Aschia eisi stau ils 1957 en siu emprem Tschespet «Sco il Segner vul». Il redactur da lezzas uras presenta era l'ovra denter auter sco suonda: «Sco Guglielm Gadola s'avischina el fetg al lungatg popular ed arva arcun e barcun alla buna expressiun tuatschina. L'attaschadadad al mund pign e fleivel sco l'exprimida retscherea stilistica tradescha il scolar da S.M. Nay. Sia prosa ei de tempra lirica. De quei dattan perdetga ton la preponderonta egliada el vargau sco ils biars motifs lirics.» (NT, pagina XIII s).

Ins vess saviu spitgar sco proxim cudisch ina rinnada da poesias. Mo quei ei tuttaviva buca stau il cass. Bein veva el schau sentir ch'el hagi era fatg poesias, untgeschi denton a ritmus e rema, gie el tscherchi plitost de «sponder empau poesia ella prosa e de schar il far poesias als auters.» (NT, pagina XIV). Enstagl da far e publicar poesias presenta Vic Hendry 4 onns pli tard siu emprem roman «Spendra nus dal mal» (NT 40, 1961).

En quels quater onns fuva Hendry sebens cun tutta forza en bratsch alla prosa e veva scret in roman dad ina famiglia sursilvana. Lucia, ina mesa orfna, vegn stuschada da sia madregha e sia mesa sora ord casa e patria. Ella fa sias nauschas experiencias el marcau en bratsch ad in scroc. Ina greva malsogna sforza ella da turnar a Garveras, nua ch'ella daventa la tgirunza en in asil da vegls. Al cuntegn dir e dolorus s'adattescha era il stil. Las flurs liricas dallas empremas raquintaziuns ein svanidas ed il redactur dil Tschespet sesenta enclinaus da presentar e comparegliar cuntegn e fuorma dils dus Tschespets differents.

«Tia veglia daventi» e «Spendra nus dal mal» ein duas supplicas ord il paternies, driziadas a nies Bab etern. Pura casualitad? «Tia veglia daventi» ei screts cun l'egliada anavos sil bien temps vegl, ei denton concepiss el clar della damaun cun tutta speranza ella glisch envidada sin ils sumfils dil di vegnent e paradescha tut in tener cun flurs liricas. «Spendra nus dal mal» ei naschius encunter sera, suenter ch'il di ha passau igl ault, cu las umbrivas creschan en las vals e sestendan dallas plauncas siadora. El ei tenius en in stil cuort, savens dir ed elliptic conform al cuntegn, senza flurs della lirica, mobein ei plitost ornaus cun fretgs peters ed amars: laussas e pumacaura.» (NT, 40, pagina VI).

Il temps dalla lirica pareva vargaus e satraus ... tochen alla sava dils 70. Cheu sto in buf permavaun dil giubilar ver scarsau naven la tschendra e schau fladar la burnida. Cheu compara sco bufatga sorpresa

in tom da poesias «Paun cucu». Tiarms e perdetgas en ritmus culont senza rema da muments e sentiments d'ina veta entira naven dil paster pign che gudeva il Paun cucu.

Paun cucu

miracla spel trutg
sclarida dil blau
che deriva dil tschiel
fegl dil treifegl
sil fustitg satel
vischin e parent –
spisgentas il boller
cun combas utschi
che manezza e siua
da cuorer suenter
in cavrer cauras. (Paun cucu 25)

da cheu tonscha igl artg als segns da giuventetgna en:

En canorta

entirs grius
e lahergnadas cuminas
la bubronda promova
ch'els stattan
datier –
tondanavon
ch'els van en fanzegna
e dian si grossas
e rian per forza
tut agradora (Paun cucu 111)

ed igl atun s'annunzia gia per

Sontga Frena

il sulegl ed ils cuolms
vegnan a bass
e stattan datier;
els baguos urdeschan
faliens las teilas d'argien,
ferton che la sibilla
sefatschenta cul chic
e metta ora las hartas
ed insista ferm
che la stad semantegni
sch'ella fetschi da stgir
bibi cun la glina (Paun cucu 29)

Las notgs vegnan liungas e grevs il suffragi en «L'ura dils lufs» (125) tochen alla risteina. «La carga ei fatga» (153) ed alla damonda finala dil valzen dalla lirica en «Mias poesias» (181)

.....

vonzeivi
podà in
pauper sbittau
che pren si
e tegn
silmeins ina
en salv (Paun cucu 181)

Ei sa cheu buca settractar dad entrar en las singulas poesias, essend ch'il poet lyric e redactor dil DRS, dr. F. Giger fa quei en moda exemplarica cun la poesia «Maset blau».

G. Deplazes

Maset blau

osum la greppa
ed entamiez las coclas
dil suitg, maset
a mi aunc pli cars
che la tuargia forza
giufuns la miola –
cul capetsch clar
da calamandrin
s'ei stau nunpusseivel
da setener zuppau;
daferton
che ti has clamau
sun jeu sefatgs si

(Vic Hendry, Paun cucu)

«E caussas maneclas han mischlos misterius», di Vic Hendry en ina da sias poesias el «Paun cucu». Maset blau ei ina da quellas caussas maneclas, in da quels misteris cun mischlos. Mischlos forza da natira, forsia mess si digl autur sez. Mischlos, cudezzan il marveglius d'ir alla tscherca dallas clavs. Dil lectur d'in text spetga igl autur bein ch'el seigi in tschercader dalla clav. Tiels texts da Vic basta mo ina clav strusch.

Savens han els si dubel e treidubel mischlos. Saver arver silmeins in da quels ei buca adina ina pintga interpresa. Cu ina clav va ella ruosna, eis ei aunc buca detg ch'ei seigi la dretga e che la siara fetschi clic. E lu han ins la smanatscha digl autur el dies: «Cun tia idea/quantas capir bia/e surcapeschas dapl/expert dalla bialaura» (Paun cucu 101).

Vic Hendry pretenda ch'it lectur aulzi l'egliada naven dallas «costas dil libroc» e fetschi persenn che «las pradas dil cor/secattan dalunsch/e semidan traso». Las «pradas dil cor» ein quellas che occupeschan Vic Hendry dapi ch'el scriva e publichescha: ch'ei seigi romans sco els onns 60 ni raquens e historias cuortas sco ils davos onns. Ellas cuntradas dil cor cattan ins las caussas maneclas, priu ch'ins seigi attents pil pign e zuppau. Quei ei probabel ina enconuschientscha ch'igl autur ha fatg el decuors da sia carriera litterara. E quei vegn ad esser ina dallas raschuns pertgei ch'el ha fatg il pass naven dalla caussa gronda ch'ei il raquent ed il roman alla caussa manecla ch'ei la poesia.

Il maset blau ei in utschiet gagl, svelt, zaclin che saltina tras la roma e la feglia cun siu zissi-bè-bè, adina allerta. Tier nus viva el oravontut els caglioms ed ellas islas. Il Maset blau perencunter ei ina creatira dallas cuntradas dil cor. El ei buc in «tschetschapera», in dils gronds dil venter mellen che la bucca populara vul far esser in magliapera. El viva els seniasters, els umbrivauns, «osum la greppa» e secuntenta cun las «coclas dil suitg». In tip mudest e sempel sco'ls «Maunsuters» ... ed «a mi aunc pli cars/che la tuargia forza/giufuns la miola», la tuargia suitg cun caffè cauld che la mumma ha surviu tontas gadas sco medischina per scatschar il dafreid e las cunauras: Ina regurdientscha all'affonza, al temps ch'il «paun cucu» era la «mana» pil«boller/cun combas utschi che manezza e siua/da cuorer suenter in cavrer cauras» (Paun cucu 25). Da quei temps sto ei esser stau ch'il cavrer pign ha serrau il maset blau en siu cor.

E segir ch'ils masets blaus dil cor portan lur capetschas da calamandrin – la color blava dalla flur «emblida buca mei» – per ch'els dettien en egl e ch'ins emblidi buca els! E percass ch'ins fuss tschocs per las bellezias da lur plemadi, fan els attents siu sesez cun lur vusch.

Scribent e maset blau – els contan omisdus lur canzun. Ed ins sefa si!

F. Giger